

Писатель учитывает традиции, бытующие в сельской местности, принимает во внимание условия общения, социальный статус и возраст своих героев. Однако не будет ошибкой утверждать и то, что в художественной практике Ф. А. Абрамова варианты ИС — это не только отражение субъективных отношений персонажей друг к другу, но и актуализатор авторской точки зрения на изображаемое.

3. В третьей главе романа “Братья и сестры” (2) повествуется о молодых годах Степана Андреяновича Ставрова — одного из главных действующих лиц этого произведения. Варьирование и взаимодействие ИС *Степан Андреянович — Степонецка-беда — Степонецка — Степан — Степонецка, распянехин сын — Степан Андреянович* объясняется не только желанием писателя быть правдоподобным при именовании своего героя, но подобное многообразие ИС позволяет Ф. А. Абрамову резче оттенять все перипетии жизненного пути этого крестьянина.

ЛИТЕРАТУРА

1. Абрамов Ф. А. Собрание сочинений: В 3-х т. — Л.: Худож. лит., 1980—1982. — Т. 3. — С. 99—152.
2. Абрамов Ф. А. Указ. соч. — Т. 1. — С. 49—55.

В. Д. Старычонак (Минск)

МЕТАНІМІЧНЫЯ ПЕРААСЭНСАВАЊІ ЎЛАСНЫХ ІМЭНАЎ

Метанімічныя пераутварэньні на аснове уласных іменаў — апелятывы — складаюць даволі значную групу і характарызуюцца сваёй спецыфічнасцю, індывідуальнасцю. У большай ступені такія пераносы з’яўляюцца кантэкстава ці сітуацыйна абумоўленымі. Кадыфікаваная літаратурная мова, як правіла, фіксуе тыя апелятывы, што цвёрда замацаваліся ў узусе, пакідаючы за межамі слоўніка (па прычыне яго спецыфікі) крыніцу метанімічнага пераасэнсавання. Таму кірунак семантычнага развіцця многіх слоў можна дакладна акрэсліць толькі пры спецыяльным гісторыка-этымалагічным даследаванні.

Метанімічныя пераносы на аснове іменаў уласных праяўляюцца у самых розных варыяцыях і уяўляюць сабой разнавіднасці больш абагульненай схемы “імя аутара, вынаходніка, стваральніка ⇒ яго твор, вынаходства, адкрыццё, творчы метад, канцэпцыя”. Так, апелятывамі (як правіла, запазычанамі) з’яўляюцца назвы адзення, абмундзіравання (*фрэнч, галфэ, макінтош*), тканін (*батыст, габелен*), зброі (*наган, кольт, максім, браунінг*),

адзінак вымярэння і вымяральных прыбораў (*ампер, вольт, герц, джоуль*), раслін і кветак (*нарцыс, камелія, гартэзія*), а таксама музычных інструментаў, мінералаў, хімічных элементаў, зорак і нябесных святл, мастацкіх і музычных твораў, дактрын, вучэнняў і інш. /*Васілеўская, 110-113; Увядзенская і Калесніцаў, 2-175; Суперанская, 113-122; Рэфармацкі, 83; Прывалава, 66; Жданаў, 8-16*. Такія апелятыўныя утварэнні з'яўляюцца, як правіла, прыналежнасцю афіцыйна-дэлавога, публіцыстычнага, навукова-навулярнага, мастацкага і прафесійнага стылю літаратурнай мовы.

У дыялектных кантынумах метонімы ад уласных іменнаў характарызуюцца сэнсавымі, функцыянальнымі і сацыяльна-канататыўнымі асаблівасцямі. Спецыфіка іх заключаецца перш за ўсё у іншай семантычнай напоўненасці схемы, якая можа ўключаць не два ("імя₁→імя₂"), а тры інгрэдыенты ("імя₁→мянушка→імя₂"), што збліжае апелятыўныя пераасэнсаванні з метафарычнымі ці робіць іх больш сінкрэтычнымі. Не разглядаючы дыскусійнае пытанне аб наяўнасці (адсутнасці) ва уласных імёнах лексічнага значэння /*Суперанская, 255-266; Талстой, 200-201; Жданаў, 4-9; Ю. Сцяпанав, 190-193; Фанякова, 146-148; Хрыценка, 10-14; Шалашова, 76-81; Бутэнка, 34-35; Карпенка, 89; Сацыялагічны, 12-15; Прывалава, 56-67; Павліётс, 135*, будзем лічыць, што інгрэдыент схемы "імя₁" (уласнае імя) нясе пэўную інфармацыйную нагрузку (дэнатацыю), характарызуецца стылістычна-этнічнай значнасцю і кантэкставай абумоўленасцю /*Суперанская, 221-228; Хрыценка, 10-14; Сацыялагічны, 12-15; Жданаў, 4-6*. У працэсе працяглага выкарыстання уласнае імя можа напаяцца пэўным сацыяльна-канататыўным і сэнсавым зместам і пачынаць выступаць у якасці сімвала канкрэтнай якасці чалавека. У аснове гэтага, як правіла, — знешнія фізічныя прыкметы чалавека (асаблівасці адзення, твару, фігуры, складу цела, росту), а таксама яго духоўныя і маральныя якасці /*Жданаў, 16-17; Фрыдрых, 89-91*. Такое сімвалічнае значэнне садзейнічае пераходу уласнага імені ў агульнае, сувязным звязом паміж якімі ў радзе выпадкаў з'яўляецца мянушка. Трывалая дэнататыўная суаднесенасць такога сімвала (мянушкі), яго шырокія парадыгматычныя і сінтагматычныя сувязі дазваляюць замацаваць сімвал (мянушку) у узусе пэўнага дыялектнага кантынума. Прычым, у розных гаворках з адным і тым жа імем могуць звязвацца розныя канатацыі. Апелятыўнымі, напрыклад, з'яўляюцца міёр. *роцька, цмоха, мэндаль, голда, гелда, марыся, мар'юта, халдося, халдэя* 'уласнае імя — дурны, слабы на розум, някемлівы чалавек' (ЗНС), красн. *гаур'ык* 'уласнае імя — ілгун' (Бяльк.), міёр. *адам* 'уласнае імя — скупы чалавек'

(ЗНС), крыч. *саука* 'уласнае імя — сойка, сіваваронка' (Бяльк.), *халмон* 'уласнае імя — карагод' (Бяльк.).

Значны уплыў на кірунак сэнсава-канагатуных мадыфікацый уласных імёнаў аказвае іх марфемны і фанетычны склад. Кароткія (усечаныя) формы, а таксама структуры з суфіксамі *-к-*, *-ок-* (*-ёк-*), *-ачк-* спрыяюць стварэнню станоучага канататыўнага фону і развіццю пераносных ЛСВ. Гукавое афармленне слоў і звязаны з ім гукасімвалізм (фонасемантызм) яскрава праяўляецца ва уласных імёнах (мянушках), калі пад увагу прымаецца не столькі сацыялагічная характарыстыка асобы, колькі гучанне яе назвы. Так, у міёрскіх гаворках для назвы дурнаватага, някемлівага чалавека паслужылі уласныя імёны з ярка выражанай фанетычнай значнасцю тыпу *Роцька, Мэндаль, Голда, Гелда, Мар'юта, Халдося, Халдэся, Халдэя* (ЗНС). Адмоўны канататыўны змест могуць несці імёны тыпу *Цыцэль, Марцэля, Прасэта* з твораў Я. Коласа. Безумоўна, рэалізацыя тых ці іншых элементаў канататыўна залежыць ад маўленчай сітуацыі, мэты выказвання і кантэксту.

Н. П. Лобань (Мінск)

КАНАТАТЫЎНЫ АСПЕКТ СЕманТЫКІ ўЛАСНАГА ІМЯ (НА
МАТЭРЫЯЛЕ БЕЛАРУСКІХ МАСТАЦКІХ ТЭКСТАЎ)

1. Уласныя імёны з прычыны іх семантычнай спецыфікі называюць словамі асобымі, якія процістаўляюцца імёнам агульным і адрозніваюцца ад іх здольнасцю вылучаць канкрэтны, індывідуальны прадмет з шэрага аднародных, паказваць толькі на яго, а не на групу або клас прадметаў.

2. Даследаваннем семантыкі і функцый уласных імёнаў даўно і плённа займаюцца многія вучоныя, але, нягледзячы на гэта, пакуль што не існуе адзінай канцэпцыі адносна лексічнага значэння уласнага імя: "спор идет даже о том, имеют ли вообще собственные имена значение" (6). Акрэсліваюцца тры асноўныя пункты гледжання на семантыку імя: уласнае імя не мае ніякага значэння; уласнае імя мае значэнне толькі ў маўленні; уласнае імя мае значэнне і ў мове і ў маўленні, але адрознае ад значэння агульнага імя (4, 8). "Такое несовпадение взглядов свидетельствует о том, что под значением (семантикой) имени собственного понимаются разные вещи, к тому же увиденные с разных точек зрения" (1).

3. Лексічнае значэнне уласнага імя, відавочна, такое ж дыялектычна складанае, як і значэнне любога слова. Згодна з тэорыяй трохаспектнага